

Jelica Alaburić

Teoretski pristup problemu ocenjivanja kvaliteta prevoda*

Ocenjivanje kvaliteta prevoda je jedan od najaktuelnijih problema savremene nauke o prevodu. U procesu ocenjivanja kvaliteta prevoda proverava se stepen podudaranja prevoda sa originalom na planu sadržaja. Kao predušlov za kvalitetan prevod služe **zahtevi** u skladu sa kojima se obavlja proces prevodenja, a prema kojima se utvrđuju **kriterijumi** i **metodi** ocenjivanja.

Zahteve kojih se mora pridržavati svaki prevodilac formulisao je J. I. Recker u knjizi **Metodika tehničkog prevodenja**: »Punovredni prevod mora biti tačan, jasan, sažet i književno pismen.«

Recker, dakle, na prvo mesto stavlja zahtev **tačnosti**, ističući da tačan prevod nije i bukvalni prevod. Zahtev tačnosti podrazumeva tačno prenošenje sadržaja originalnog teksta. Čitaoca malo interesuje umetnička vrednost teksta; njemu su potrebni naučno-tehnički podaci, informacija.

Informacija u prevodu mora biti data krajnje precizno i jasno. **Jasnoća** u prevodu je drugi zahtev po Reckeru: »Jasnoća i preciznost tehničkog teksta u prevodu moraju biti bezuslovni zahtev, bez obzira na stepen jasnoće originala« /Recker J. I. 1934, str. 45/.

Određujući treći zahtev — **sažetost** — Recker ističe da je ovaj zahtev neosporan koliko i štednja energije. Sažetost u pogledu tehničkog jezika je nepodudarna, jer se u dugim iskazima zamagljuju smisao izlaganja.

Najzad, četvrti zahtev je **književna pismenost**, tj. slaganje sa normama književnog jezika; u jeziku prevoda nema mesta obrtima koji su specifični za jezik originala.

Zahtevi koje je formulisao J. I. Recker na samom početku razvoja teorije i metodike prevodenja ni do danas nisu izgubili svoju aktuelnost. Oni su polazna osnova za razmatranje organizacionih problema, posebno za izradu

kriterijuma kontrole kvaliteta prevoda. Teoretičari se slažu da se svi zahtevi prema prevodu moraju poštovati, jer se u protivnom znatno smanjuje vrednost prevoda.

Problem ocenjivanja kvaliteta prevoda razrađuje široki krug naučnika u celom svetu. U SSSR su najznačajnije razrade dali, pored Reckera, V. N. Komisarov, M. J. Cviling, u NDR O. Nade i R. Šolc. Svi oni smatraju da je ocenjivanje kvaliteta prevoda najsloženije pitanje u savremenoj teoriji i praksi prevodenja, jer koliko god da su velike teškoće prevodenja, teškoće ocenjivanja nisu ništa manje. Međutim, bez obzira na sve teškoće, vode se mnoga istraživanja i svako od njih daje svoj doprinos rešavanju postavljenog problema.

Ovaj problem se rešava na dva plana: teorijskom i praktičnom. Razmotrićemo kako teorijska istraživanja u ovoj oblasti, tako i metode i kriterijume koji se koriste u praksi ocenjivanja kvaliteta prevoda.

Teorijski kriterijumi su vrlo raznovrsni, te se ne može izdvojiti nijedan opšteprihvatljiv koji bi se kao univerzalni mogao koristiti u praksi. Kriterijumi i mišljenja o tome kakav mora biti prevod da bi bio kvalitetan svedoče o različitom shvatanju pojma »kvalitet prevoda«. U svojoj knjizi **Osnovi opšte teorije prevodenja** A. V. Fjodorov konkretizuje relaciju koja služi kao osnova ocenjivanja: »Kriterijum za ocenjivanje stepena podudarnosti prevoda i originala je u podudaranju ili nepodudaranju sadržaja« (s. 30). Međutim, činjenica je da se, u nedostatku zadovoljavajućih metoda za analizu plana sadržaja, problem ocenjivanja sadržaja rešava još uvek »empirijski i intuitivno«. U nedostatku

*Zaradi tehničkih razlogov ne objavljujemo seznama upotrebljene literature; to je na raspolaganju u uredništvu. (op. ured.)

jedinstvenog naučno zasnovanog kriterijuma za ocenjivanje kvaliteta, jedino se empirijski i intuitivno može ustanoviti koja od nekoliko ponuđenih varijanti prevoda preciznije i potpunije prenosi informativni sadržaj originala; mogu se navesti argumenti u korist jedne ili druge varijante, ali objektivno dokazati da je jedna od njih dostigla najviši stepen ekvivalentnosti za sada nije moguće.

I V. N. Romisarov u svojim radovima predlaže da se za ocenjivanje kvaliteta prevoda utvrdi stepen ekvivalentnosti prevoda u odnosu na original. Suština metoda je u tome da se utvrde netačnosti na svakom nivou sadržaja i da se one, uvođenjem uslovnih koeficijenata, svedu na jednu jedinicu. Najpre se vrši uporedna analiza prevoda i originala, izdvajaju se netačnosti, sastavlja se uslovna optimalna varijanta prevoda, a zatim se po uslovnoj skali ocenjuje stvarno odstupanje na svim nivoima (po sistemu poena). Ukupni zbir poena može se koristiti za poređenje sa drugim prevodima tog istog originala. Mada ovaj metod još ne daje potpunu sliku kvaliteta, on znatno olakšava analizu najvažnije komponente teksta — plana sadržaja.

Problemima određivanja teškoća prevoda na osnovu kojih se može ocenjivati kvalitet, svoje radove posvećuju mnogi naučnici: J. I. Recker razrađuje šemu gradacije teškoća prevoda po aspektima /leksika, frazeologija, sintaksa, stil/. V. N. Krupnov sastavlja tabelu kategorija složenosti prevoda. R. K. Minjar-Beloručev precizira metodiku određivanja stepena teškoća teksta: izdvajanje specifičnih pojava koje izazivaju teškoće u procesu prevoda; pronalaženje formalnih pokazatelja koji omogućuju da se utvrdi srednja (normalna, optimalna) teškoća; izvođenje koeficijenta teškoće teksta. Ovaj koeficijent je izražen kao odnos broja teškoća prema broju rečenica u tekstu. R. R. Minjar-Beloručev predlaže poredbenu analizu tekstova prevoda i originala na osnovu izdvajanja »jedinica nepodudaranja«. Autor daje njihovu definiciju: »Jedinice nepodudaranja su neprevedeni, nepravilno prevedeni ili dodati segmenti govornog lanca koji u smislaonom pogledu predstavljaju jednu celinu, a izdvajaju se samo pri poređenju prevedenog teksta sa originalom.« Analiza sadržaja ovih jedinica može dati kako podatke o kvantitativnim odstupanjima

od teksta originala, tako i o kvalitativnim razlikama u tekstovima prevoda i originala.

Metod ocenjivanja kvaliteta prevoda na osnovu kvantiteta i kvaliteta dopuštenih grešaka veoma je rasprostranjen. Prema Reckeru, kvalitet se može normirati samo evidentiranjem grešaka u prevodu. Zbog toga predlaže da se, u zavisnosti od stepena težine originala, utvrdi dozvoljena količina grešaka na jednoj kucanoj stranici uz koju se prevod može smatrati punovrednim i obračunati kao 100% norme. Za svaku grešku preko dozvoljene norme uvodi se određeni procenat odbitka od stranice, na primer: po 5% za grešku prve kategorije, po 3% za grešku druge kategorije itd. Ako je količina grešaka na jednoj strani preko dozvoljene, može se škartirati prevod u celini.

Iako se kod Reckera proces uočavanja grešaka vrši subjektivno, ipak je svođenje rezultata tog subjektivnog uočavanja grešaka na kvantitativni (procenatni) izraz pozitivni momenat koji ocenjivanje čini konkretnijim.

Statistički metod u ocenjivanju kvaliteta prevoda predmet je radova mnogih svetskih teoretičara. Tako, na primer, R. Vol (R. Wall) vidi mogućnost merenja stepena punoće informacije u prevodu u primeni logaritamskih operacija. Jednačine koje autor navodi mogu se programirati i ubaciti u računar, a ovaj će regulisati svoj sopstveni izlaz.

Statistički metod privlači i sovjetske teoretičare. I. Carik je 1964. u svojoj knjizi **Statistički metod i ocenjivanje kvaliteta prevoda** predstavio rezultate prvog pokušaja primene statističkog metoda u ocenjivanju kvaliteta prevoda. Metod se sastojao u određivanju statističke strukture ruskog originala i nemačkog prevoda, a težište je bilo na leksičkim jedinicama i sintaksičkim strukturama. Autor je izvršio analizu i poređenje rečnika originala i prevoda. Rezultati su pokazali da je rečnik prevoda u poređenju sa tekstom originala osiromašen, a mestimično je narušen sklad kazivanja.

Većina autora se slaže sa činjenicom da je ovaj metod daleko od sveobuhvatnog kriterijuma merenja kvaliteta prevoda, ali ga prihvataju kao pomoćno sredstvo koje omogućuje da se, ako ne potpuno, onda bar objektivno ocenjuje kvalitet.

Psihološkom metodu ocenjivanja kvaliteta prevoda takođe se pridaje dosta pažnje. Sov-

jetski teoretičar V.N. Krupnov u svom radu **O psihološkom pristupu rešavanju pitanja ocenjivanja kvaliteta prevoda**, predstavljajući psihološku koncepciju ocenjivanja, ističe da se ne mogu svi problemi ocenjivanja kvaliteta prevoda rešiti samo u okvirima čisto lingvističkog pristupa.

Mnogi autori u svojim radovima s početka 80-tih godina nastavljaju sa preciziranjem kriterijuma koji bi mogli biti osnova za ocenjivanje kvaliteta prevoda. M.J. Cviling ističe sasvim pravilne pretpostavke da prevazilaženje individualnog subjektivizma u ocenjivanju ne sme ići linijom zamene subjektivnih kriterijuma objektivnim, već linijom objektivizacije onih zakonitosti koje leže u osnovi subjektivnih zaključaka. U tom smislu autor predlaže niz eksperimenata čiji prvi koraci mogu biti: 1. istovremeno i nezavisno ocenjivanje jednog istog prevoda od strane nekoliko profesora; 2. upoređivanje njihovih ocena sa ocenama koje su dali profesionalni prevodioci, redaktori, stručnjaci i dr.; 3. poređenje povratnog (sekundarnog) prevoda sa originalom radi određivanja »nivoa buke« u

prevodu i sl. Dati eksperimenti se moraju podvrgnuti statističkoj obradi, a rezultati istraživanja bi se mogli prikazati u vidu skale u kojoj se svakom tipu prevodilačke greške daje određena brojna vrednost, tj. broj »kaznenih poena«. Na ovaj način autor predlaže spajanje empirij-

skog i objektivnog pristupa, što, svakako, vodi efikasnijem ocenjivanju kvaliteta prevoda.

U svom drugom radu **Ocenjivanje prevoda od strane prevodioca i mogućnost optimizacije prevoda** (1976) M.J. Cviling posmatra problem ocenjivanja kvaliteta prevoda sa dva aspekta: s jedne strane vidi neophodnost znanja i uvažavanja kriterijuma na osnovu kojih se prevod priznaje adekvatnim; s druge strane, neophodno je kod prevodioca razviti sposobnost da objektivno ocenjuje svoj sopstveni prevod u procesu njegovog nastajanja, tj. sposobnost da postiže optimalne efekte u svom radu sa stanovišta njegovih kvalitativnih pokazatelja. Prevodilac mora težiti optimalnim rezultatima svog rada, a to će postići neprekidnom samokontrolom u toku prevođenja.

U ovom referatu date su opšte predstave o stanju i tendencijama razvoja jednog od najvažnijih pitanja u teoriji i praksi prevođenja — ocenjivanja kvaliteta.

Predstavljeni materijal nam omogućuje da zaključimo da se ovo pitanje nalazi u fazi istraživanja, isticanja prihvatljivih rešenja, traženja najracionalnijih i najefikasnijih postupaka i metoda. Metodi su raznovrsni, ali pojedinačno ni jedan od njih ne omogućuje objektivno i svesrano ocenjivanje. Zbog toga su neophodna dalja istraživanja koja će omogućiti razradu univerzalnih kompleksnih objektivnih metoda ocenjivanja kvaliteta prevoda.

Branko Tošović

Sovjetski metodi ocjene kvaliteta prevoda*

0.0. Sovjetska teorija prevođenja polazi od stava da je ocjena kvaliteta prevođenja jedan od najaktuelnijih problema nauke o prevođenju. Smatra se da je to najsloženije pitanje u savremenoj teoriji i praksi prevođenja.

Ovim problemom bavi se širok krug sovjetskih stručnjaka. Problem se rešava na teoretskom i praktičnom planu. Na teoretskom planu razmatra se pojam kvaliteta prevoda, ističu zahtjevi u odnosu na naučno-tehnički prevod, navode kriteriji po kojima se daje ocjena pre-

voda (v. Tošović Branko Bibliografija sovjetske teorije prevođenja, 23).

1.0. Teoretske osnove sovjetskim metoda ocjene kvaliteta prevođenja udarilo je nekoliko teoretičara, od kojih, prije svega, treba spomenuti Barhudarova. Jedan od problema koje je on razmatrao, a koji je neposredno u vezi sa ovom problematikom, jeste odnos nivoa

*Zaradi tehničkih razlogov ne objavljamo seznama upotrebene literature; ta je na raspolago u uredništvu. (op. ured.)